



Наталія Сердюк,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права
Київського національного
лінгвістичного університету,
голова Київської міської організації
“Асоціація українських правників”

УДК 347.471

Перспективи розвитку інститутів громадянського суспільства в сучасній Україні

До пошуку оптимального устрою суспільного життя потрібно залучення вчених різних напрямків і спеціальностей. В іншому випадку на державу чекатиме неминуче вимирання і зникнення з геополітичної арени до надр історії. Модифікації капіталізму і комунізму тут не допоможуть [1]. Потрібен новий суспільний лад [2]. Адже на сьогодні не доведено, що розвиток капіталізму і комунізму не призведуть до появи нових соціально-економічних і політичних моделей. Попереду у людства тисячі років розвитку, а якість життя населення має стати метою соціального прогресу [3].

Будувати правову державу соціального спрямування «наосліп» неможливо. Потрібен якісний проект і чисте формулювання мети, по наближенню до якої визначається правильність напрямку. Сучасних економічних орієнтирів для цього недостатні, бо вони не відображають стан самої людини та не визначають наскільки їй комфортно в навколишньому світі [4; 5]. Більш вагомим ідеалом постає якість життя, що ви-

значить, якою мірою умови існування людей відповідатимуть їх сенсу, потребам і можливостям.

Сьогодні жодна з концепцій, яку висували чи досліджували Барр Н., Берг А., Б'юкенен Дж., Головащенко О., Данич О., Мілецький В., Панкевич О., Севрюков Д., Сіленко А., Скрипнюк О., Феррер М., Халс М., Хіндрікс Дж., Хома Н., Шульженко Ф., Якубенко В. не говорить про духовний розвиток людини і суспільства без яких будівництво держави буде зведено нанівець і не допоможуть ні верховенство права чи закону, ні обмеження влади, ні соціальний захист особи, ні економічний розвиток чи екологічний захист оточуючого середовища. Отже, будівництво держави необхідно починати з конкретної людини, яка формується у повноцінного громадянина із народження, надавати їй можливості для розвитку і належного існування у суспільстві та захищати її.

Щоб спростити побудову нового ладу, потрібно виявити механізми, що його формують і навчитися ними керувати. У минулому історія розви-



валася наосліп, під впливом матеріальної залежності [6]. Буття визначало свідомість, де зростання продуктивних сил держави і рівня життя населення служили надійними провідниками прогресу. У цьому і є суть історичного матеріалізму і формаційного підходу. Пізніше з'явився і став розвиватися другий механізм еволюції у вигляді гуманізації суспільного буття. Його основою було залучення зростаючої кількості людей в соціальні процеси, зростання поваги до людської гідності і сприйняття себе господарями своєї долі, а значить і своєї країни. Тут свідомість визначає буття, культура є базисом, а економіка – надбудовою. В цьому суть історичного ідеалізму і цивілізаційного підходу, де людина за своєю природою двоєдина та є одночасно істотою матеріальною і духовною, індивідуальною і колективною. Відповідно суперечливими будуть її потреби, а для їх задоволення потрібен новий тип держави, адекватний діалектичній сутності людини.

Сучасне суспільство – це вже не колективи вільних каменярів (охороняють свої секрети) або лицарських орденів (об'єднаних ідеєю), не політичні партії зі своїми ідеологіями і програмами перебудови суспільства, а різні об'єднання людей, згуртовані спільними інтересами (ветерани, філателісти, спортсмени, нумізмати, музиканти, вчені, жінки, молодь, садівники, мисливці та рибалки, автомобілісти і т.д.). Розмаїття громадських організацій створює всю палітру громадських інтересів, яку необхідно знати, вивчати, аналізувати і “окультурювати”, тобто, направляти на творчу, корисну роботу, що забезпечує розвиток суспільства в цілому за рахунок участі в ньому всіх і кожного.

Робота цих об'єднань вимагає відповідних ресурсів, а залишаючи дане питання без уваги означатиме, що суспільство в особі держави нехтує саме собою. За радянських часів будувалися палаци культури, де працювали різні гуртки технічної та художньої творчості, були приміщення

для проведення зборів тих же ветеранів праці, туристів, садівників, кінологів та інших. Цими об'єктами соціальної сфери завідували профспілкові організації підприємств. Сьогодні всі засоби, що виділялися на задоволення цієї мети, дбайливо “економляться” підприємцями в їх кишенях, а держава, керована “елітою”, не створює, навіть, мінімальних умов для роботи громадських організацій на місцях, в той час, коли в державі, що розвивається на це повинні знаходитися і бюджетні кошти.

Суспільство в силу своєї низької духовності забуло, що люди живуть не заради того, щоб ходити на роботу, заробляти на хліб та задовольняти потреби власника, а потім сидіти вдома [7]. Сьогодні всім потрібен духовний і фізичний розвиток своєї особистості, а тому громадянам необхідні об'єкти соціальної інфраструктури, а не тільки стадіони, приватизовані у них і які утримуються за їх рахунок. Якість життя людини залежить від матеріальних умов приблизно на третину, а на дві третини – від духовних та інтелектуальних чинників, як-то високих ідеалів, відчуття свободи і справедливості, якості освіти, залучення до культури і т.д. [8, с. 18]. Щоб бути інструментом політичного управління, якість життя повинна мати чіткі встановлені показники, якими є найважливіші людські цінності, що виражені в статистичних індикаторах та показують якість і тривалість життя; народжуваність; наявність сенсу життя, відсутність якого призводить до самогубства; взаємоповагу у відносинах між людьми; справедливий розподіл власності, відсутність якого породжує грабежі, розбої та інші.

Людина у своєму житті контролює себе на відповідність існуючим уявленням в суспільстві як про особистість двома способами. По-перше, дивиться зранку в дзеркало і наводить свій зовнішній вигляд в порядок, по-друге, протягом дня включає пам'ять, “інвентаризує” свої дії у відповідності з нормами поведінки,

прийнятими в суспільстві, якими володіє його свідомість. Аналогічний механізм повинен працювати і в суспільстві. Як відомо, будь-яка керована система має параметри для всіх елементів, що її складають, тобто діапазони її існування і функціонування, які забезпечує цілісність і стійкість системи.

Суспільство існує в трьох середовищах, одним з яких є навколишнє природне середовище, яке за наявності відповідних екологічних параметрів є сприятливим для життя. Другим – соціальне середовище, представлене безліччю індивідумів, взаємодія яких визначена законами і забезпечує їм певний результат при контакті із середовищем, прогностично передбачає задоволення їх потреб. У цій “прогностичності” приховано певний соціальний підступ і шахрайство одних по відношенню до інших в державі з примітивно розвиненим громадським мисленням, за моральним станом якого у певні періоди історичного розвитку держави покликані були стежити мудреці, старійшини і стражники.

Третім середовищем є технологічний або техногенний комплекс машин і агрегатів, будівель і споруд, створених працею людей, які несуть небезпеку не тільки здоров'ю людини, але й самому середовищу. Тому дотримання параметрів трьох середовищ є одним із фундаментальних завдань системи громадського контролю, для організації якого слід розробити нормативи для відслідковування параметрів трьох середовищ.

Цим займається Міністерство екології та природних ресурсів України, яке здійснює спостереження за станом відтворювальної функції природного середовища, флори і фауни, повітряного і водного басейнів, ґрунту, земельних ресурсів, а також ландшафтної сфери і геології, яке є важливою складовою державних органів нагляду, що здійснюють екологічний контроль за станом природних ресурсів. Підготовка професійних кадрів для цієї сфери, виховання

почуття обов'язку і відповідальності, оснащення цього органу матеріально-технічною базою для роботи і задоволення соціальних потреб працівників – це той набір елементів, які забезпечать структурам Міністерства функціональність на належному рівні і збереження суспільних ресурсів.

Щоб у процесі руху країни до поставленої мети не відбулося відхилення від обраного курсу, необхідно встановити контроль за діяльністю влади, головним завданням якого є не переслідування за помилки, а їх попередження, оскільки, попередні спроби в даному напрямі виявилися недостатніми. За таких умов пропонується механізм зворотного політичного зв'язку, коли перебування “біля керма” держави безпосередньо залежить від благополуччя суспільства. Для цього представники державної влади щорічно звітують перед законодавчим органом про динаміку якості й рівня життя населення. У разі погіршення показників з їх вини, такі керівники автоматично відправляються у відставку.

Введення відповідальності влади за результати своєї діяльності забезпечить прорив у політичному управлінні нового типу, заснованому на законах соціальної ергономіки. Будь-які дії держави повинні бути ергономічними, тобто відповідати цінностям, потребам і можливостям людей. Суспільство стає головним розпорядником власного життя, оскільки, будуть здійснюватися лише ті дії, що відповідають національним інтересам.

В результаті такого процесу виникне самоналагоджувальний політичний механізм, який не примушує різні країни до однакової соціально-економічної моделі, а знаходить оптимальні умови розвитку для кожної. Головний критерій оптимальності – поліпшення якості життя населення, а тому ідеологія правової держави соціального спрямування здатна стати консолідуючим світоглядом інтегруються народів.

Громадські організації, розвиваючись, створюють свої ієрархічно ор-



ганізовані структури з центральними і місцевими апаратами. Це об'єктивний діалектичний процес і з виробничих підприємств, на яких у подальшому будуть працювати роботи, люди будуть переміщатися для роботи в громадські організації, до органів держуправління, нового, соціального стилю, функціональність яких вже не обмежується стратегічними напрямками державної діяльності, а проникає в "капіляри" суспільного життя, наближається безпосередньо до народу, висловлює його сподівання, духовні потреби і інтереси.

Нажаль, політичні діячі вперто не помічають явища надто стрімкого розвитку суспільства на основі сучасних технологій, вважаючи, що тільки вони держуправлінці-професіонали, а решта громадські працівники-любители. В зв'язку з цим, прихований величезний пласт роботи, до якого наше суспільство ще не приступало, хоча ця робота де-не-де суспільством активно ведеться. Отже, необхідно зазначити, що святкові урочистості та карнавали тільки тоді стають загальнонародними заходами, коли громадськість і держава спільно об'єднують зусилля для їх проведення.

Робота кожного громадянина в структурах громадянського суспільства робить всіх громадян співучасниками процесу управління країною і продукує зовсім інший рівень духовності нації, так як кожен бере участь в творенні свого майбутнього. В даному випадку ми стаємо свідками справжнього народовладдя, втіленого у життя. Тут знайдуть своє вирішення проблеми протистояння релігійних конфесій, національні і мовні питання, підходи до оцінки історичного минулого і інші проблеми, що хвилюють громадян.

Духовний розвиток суспільства і держави в області розуміння ролі інститутів громадянського суспільства проявляється в умовах, що створюються для роботи цих інститутів, забезпеченні їх матеріальною базою, яка сприяє повноцінному їх функці-

онуванню та виконання поставлених завдань.

Суспільство, що використовує принципи соціального спрямування та прагне до створення правової держави на основі цих принципів, буде впроваджувати механізми справедливого розподілу новоствореної вартості. Збалансоване співвідношення приватного підприємництва і державного сектора економіки, гармонійно взаємодіючих між собою, що доповнюють один одного – важливий аспект системи громадського управління господарським комплексом країни. В цьому і полягає "м'яка" конкуренція підприємництва і держави шляхом стимулювання один одного і змагання між собою. У нас це виглядає по-іншому: підприємець отримує у держави право на використання національних ресурсів, але при цьому використовує всі можливості для несплати податків, тримає заробітну плату робітників на максимально низькому рівні, отримані прибутки виводить за кордон або ховає в офшорні зони. Тобто, відносини підприємця і держави (суспільства) не вирішені логічно і гармонійно в частині раціонального розподілу доходу. Коли ж ринкова економіка повертається до підприємця всією своєю ринковою "красою" – кризою, він біжить до держави і просить допомоги, оскільки, не хоче збанкрутувати і поповнити ряди безробітних.

Ясна річ, що в державі з олігархічною владою у державній системі управління здійснюється прийняття рішень їх представниками. Тому і з'являються під відповідними приводами рішення урядових органів про надання допомоги таким банкрутам з державних резервів, накопичених всім народом, який вже пограбований з боку цих же підприємців, рівень моральності яких у сфері розуміння суспільних взаємовідносин і приводить їх до банкрутства. Наслідки таких відносин виявляються для них неприйнятними і вони закликають до милосердя державу, хоча самі безсоромно кидали в злидні багато

тисяч людей, обираючи їх в процесі приватновласницької експлуатації.

У подоланні дисбалансу щодо розподілу благ провідне місце повинні зайняти профспілки, як органи, що об'єднують працівників в боротьбі за їхні права, що активно здійснюють діалог з підприємцями і урядом. Профспілки – єдине громадське об'єднання, солідаризує в своїх рядах величезну кількість людей та в реальності може стати основою, на якій сформується громадянське суспільство. Профспілки повинні стати, альтернативним урядом або може бути єдиним урядом народного контролю, народною владою на виробництві. Вони повинні займатися не тільки розподілом доходу між працівниками і власником, але і міжгалузевими зв'язками, що лежать в ланцюжку створення національного доходу, проблемами використання ресурсів, екологічного потенціалу, пенсійного забезпечення та іншого, що зачіпає питання відтворення робочої сили, яке лежить в основі функціонування соціально економічної моделі країни, та забезпечує ефективну господарську діяльність населення. Саме профспілки і є прообразами однієї із структур держави народовладдя, другою системою паралельного управління процесами економічної та соціальної сфери, яку комуністи у ході боротьби з опозицією “працівників” знищили в 30-х роках ХХ ст.

Необхідно розуміти, що не підприємець “забезпечить” працівника, приймаючи його на роботу, а з дозволу держави підприємець отримує ресурси країни в користування у вигляді людського капіталу, отримує працівника у тимчасове користування, в “оренду” [9]. За це він повинен платити державі орендну плату і повернути людський капітал в цілості й без будь-яких ушкоджень, натомість, підприємці ж повертають банкам отриманий від них грошовий капітал і платять при цьому відсотки, несплата відсотків, неповернення кредитного капіталу загрожує санкціями і серйозними наслідками. Держава

повинна назвати підприємцям реальну ціну за працю у вигляді заробітної плати, виступаючи у відносинах щодо оренди праці громадянина на стороні суспільних інтересів і брати орендну плату або податок, що забезпечує відтворення людського капіталу, його освіти, медичне обслуговування, пенсійне забезпечення, утримання житлової та транспортної інфраструктури, культури, іншого.

Рівень заробітної плати саме і повинен бути показником конкурентоспроможності нації на світовому ринку [10]. З цього показника випливають і показники конкурентоспроможності національних товарів на світовій арені. Хоча питання зовнішньої торгівлі вельми специфічне через те, що постає питання, заради чого самодостатній країні потрібно віддавати свої ресурси за кордон, а отримувати чужу валюту? Висока заробітна плата забезпечить хорошу податкову базу у вигляді податку з доходів фізичних осіб [11]. Якщо виходити з того, що побудова податкової системи за основу наповнення бюджету буде брати доходи населення, а не доходи підприємства, то таким чином, по-перше, забезпечується його ретельне наповнення, яке відбувається разом з виплатою заробітної плати. По-друге, забезпечується принцип соціальної рівності, справедливості і безпеки, яким не допускається стократного розриву між мінімальною заробітною платою працівників і максимальної заробітної платою окремих посадовців або доходів підприємців. Профспілки, як громадська організація, покликана регулювати виробничі відносини, це повинні контролювати, тоді відпадає потреба в роздуті штаті податківців, що виловлюють суми, “відведені” бізнесом від сплати податків, адже вони всі підуть на виплату заробітної плати, яка регламентує право працівника на отримання певної частки створеного національного багатства. У цьому питанні профспілки повинні виступати захисниками інтересів держави (створеної народом), на



протипагу приватним інтересам підприємців.

При цьому підприємець не повинен сприйматися як власник, а повинен вважатися організатором виробництва, який несе відповідальність перед суспільством за збереження і розвиток ресурсів, зокрема, робочої сили, що становить частину державної конструкції [12]. Підприємець представляє експертній раді громади свій бізнес-проект по використанню ресурсів громади. Проект або отримує схвалення, або відхиляється. При цьому підприємець несе відповідальність за збереження і розвиток усіх соціальних складових. У такому випадку він виявляється громадським представником на посаду керівника (підприємця), а в разі невиконання зобов'язань може бути позбавлений цього права. Це зовсім інша ідеологія виробничих відносин, що має корінні відмінності від ідеології, що діє сьогодні.

Сфера духовності, що формує уявлення суспільства про виробничі відносини, повинна базуватися на

розумінні і сповідуванні принципів творчої праці, в основі якої лежить співробітництво і взаємодія, усвідомлювані, як безальтернативний спосіб найефективнішого задоволення своїх узагальнених інтересів шляхом спільного використання національних ресурсів. В процесі суспільної праці його учасники отримують можливість спільно користуватися благами, а не ставити на провідне місце у суспільному розвитку принципи приватної власності та ринкової економіки, яку світові олігархи без урахування потреб народів світу привели до кризи. Профспілки в цьому питанні мають стояти на сторожі інтересів працівників, що представляють основу трудового капіталу країни. Духовність розвитку нації і держави в сфері організації виробничих відносин держава відводить профспілкам, як громадським організаціям, роль яких проявляється в процесі регулювання економічного базису суспільства, через повноту їх функцій в управлінні виробництвом і соціальною сферою.

Список використаних джерел

1. *Зингалес Л., Раджан Р* Спасение капитализма от капиталистов: Скрытые силы финансовых рынков – создание богатства и расширение возможностей / Пер. с англ. М.: Институт комплексных стратегических исследований; ТЕИС, 2004. 492 с.
2. *Богомолов, О. Г.* Экономическая глобализация: критический анализ: (к выводу книги лауреата Нобелевской премии, профессора Джозефа Стиглица – Joseph E. Stiglitz, *Globalization and its Discontents*, 2002) / О. Г. Богомолов // Decanat. com. [Электронный ресурс.] 2009. URL: <http://decanat.com/show-worc.htm?id=542>. (дата звернення: 12. 03. 2011)
3. *Вимірювання якості життя в Україні. Аналітична доповідь* [Електронний ресурс] // [Лібанова Е. М., Гладун О. М., Лісогор Л. С. та ін.] К.: 2013. URL: http://www.idss.org.ua/monografii/UNDP_QoL_2013_ukr.pdf (дата звернення: 06.04.2017)
4. *Подолінський С. А.* Вибрані твори / Упоряд.: Л.Я.Корнійчук. КНЕУ, 2000. 328 с.; іл.
5. *Корнієнко А. С., Савчук С. І.* Новий образ життя і державного устрою / Рос. мовою. Київ: Видавничий дім «Букрек», 2006. 284 с.
6. *Стиглиць, Дж. Ю.* Экономика государственного сектора (пер. с англ.) / Дж.Ю. Стиглиць. М.: МГУ: ИНФРА. М., 1997. 720с.
7. *Маркович Д.Ж.* Глобальные проблемы и качество жизни // Социологические исследования. 1998. № 4. С. 129–132.
8. *Гундаров И. А.* Социогуманизм для союзного государства – основа демографического возрождения Беларуси и России // Социальное знание и проблемы

консолидации белорусского общества : материалы междунар. науч.-практ. конф.; г. Минск, 17–18 ноября 2011 г. / ред. кол.: Котляров И.В. (гл. ред.) и др.; НАН Беларуси, Ин-т социологии НАН Беларуси. Минск : Право и экономика, 2011. С. 16-20.

9. *Подберезкин А.* Человеческий капитал. Т.1: Идеология опережающего развития человеческого потенциала / Институт развития гражданского общества и местного самоуправления. М.: Изд-во «Европа», 2007. 404 с.

10. *Кастельс М., Хіманен П.* Інформаційне суспільство та держава добробуту. Фінська Модель. К.: Ваклер, 2006. 231 с.

11. *Белобров Д., Сєдова Я.* Трудова депопуляція: як виїзд українців на заробітки впливає на демографію країни // Громадське Телебачення. 02.08.2018. URL: <https://hromadske.ua/posts/iak-vyizd-ukrainsiv-na-zarobitku-vplyvaie-na-demohrafiu> (дата звернення 13.08.2018).

12. *Эндрес Альфред.* Экономика окружающей среды / Пер. с нем. К.: Лебедь, 1995. 168 с.

Сердюк Н. А. Перспективи розвитку інститутів громадянського суспільства в сучасній Україні

Сучасне суспільство, це розмаїття громадських організацій, що створює всю палітру громадських інтересів, яку необхідно знати, вивчати, аналізувати і направляти на творчу, корисну роботу, що забезпечує розвиток суспільства в цілому за рахунок участі в ньому всіх і кожного. Громадські організації, розвиваючись, створюють свої ієрархічно організовані структури з центральними і місцевими апаратами та контроль за діяльністю влади.

Робота кожного громадянина в структурах громадянського суспільства робить всіх громадян співучасниками процесу управління країною, втілюючи у життя справжнє народовладдя. Тут знайдуть своє вирішення проблеми протистояння релігійних конфесій, національні і мовні питання, підходи до оцінки історичного минулого і інші проблеми, що хвилюють громадян.

У подоланні дисбалансу щодо розподілу благ провідне місце повинні зайняти профспілки, які повинні займатися не тільки розподілом доходу між працівниками і власником, але і міжгалузевими зв'язками, що лежать в ланцюжку створення національного доходу, проблемами використання ресурсів, екологічного потенціалу, пенсійного забезпечення та іншого. Це зачіпає питання відтворення робочої сили, що лежить в основі функціонування соціально економічної моделі країни, яка забезпечує ефективну господарську діяльність населення.

Ключові слова: громадянське суспільство, правова держава, соціальна держава, профспілки, народовладдя, соціально-економічна модель країни, справедливий розподіл власності.

Сердюк Н. А. Перспективы развития институтов гражданского общества в современной Украине

Современное общество, это разнообразие общественных организаций, создающих всю палитру общественных интересов, которую необходимо знать, изучать, анализировать и направлять на творческую, полезную работу, что обеспечит развитие общества в целом за счет участия в нем всех и каждого. Развиваясь, общественные организации создают свои иерархически организованные структуры с центральными и местными органами и контролируют деятельность власти.

Работа каждого гражданина в структурах гражданского общества делает всех граждан сообщниками в процессе управления страной, воплощая в жизнь настоящее народовластие. Здесь найдут свое решение проблемы противостояния религиозных концессий, национальные и языковые вопросы, подходы к оценке исторического прошлого и другие проблемы, которые волнуют граждан.

В преодолении дисбаланса относительно распределения благ, ведущее место должны занять профсоюзы, которые обязаны заниматься не только распределением дохода между рабочими и собственниками, но и межотраслевыми связями, которые являются одним из звеньев в цепочке создания национального дохода, проблемами использования ресурсов, а также экологического потенциала и пенсионного обеспечения и др. Это затрагивает вопросы воспроизводства рабочей силы, что лежит в основе функционирования социально-экономической модели страны, обеспечивая эффективную хозяйственную деятельность населения.

Ключевые слова: гражданское общество, правовое государство, социальное государство, профсоюзы, народовластие, социально-экономическая модель страны, справедливое распределение собственности.

Serdiuk N. Perspective for the development of civil society institutes in modern Ukraine

Modern society, this is a diversity of public organizations creating a whole range of public interest that needs to know, study, analyze and guide to the creative, useful work, which ensures the development of society through participation in it and all.

The work of every citizen in the structures of civil society makes all citizens an accomplice to the process of managing the country, realizing the real democracy. It will find its solution the problems of confrontation of religious denominations, national and linguistic issues, approaches to the assessment of the past, and other issues that concern to citizens.

In overcoming the imbalance in the distribution of goods, the leading role should be taken by trade unions, which must deal not only with the distribution of income between employees and the owner, but also through inter-branch links that are lying in the chain of national income generation, use of resources, environmental capacity, pensions and other. This affects the reproduction of the labor force, which underlies the functioning of the socio-economic model of the country, that ensures effective economic activity of the population.

Keywords: civil society, rule of law, social state, trade unions, democracy, socio-economic model of the country, fair distribution of property.